

L'ANONIMITAT DELS COMUNICADORS EN LA CONFIGURACIÓ DEL PROCÉS DE COMUNICACIÓ

JOSEP MARIA CASASÚS I GURI

Durant els anys cinquanta del segle XIX es va entaular una polèmica d'abast molt ampli sobre l'anonimitat (o l'anonímia) en la premsa. Hi havia els partidaris que els periòdics publicuessin tots els escrits sense signar. I, per una altra banda, hi havia els partidaris que tots els textos sortissin signats. Aquest debat teòric sobre l'anonímia va arribar als parlaments d'uns quants Estats. Hi havia polítics decidits a legislar sobre l'obligació de signar tots els escrits que es publicuessin; i partidaris de la llibertat de signatura i del dret a l'anonímia, plantejaments que finalment s'hi van imposar.

Una primera aproximació a aquella polèmica històrica, feta des de les perspectives actuals de la periodística de la recepció, pot contribuir a ampliar les vies d'anàlisi de la pragmàtica periodística. Un estudi sistemàtic de les condicions en les quals va emergir aquella polèmica podria contribuir, entre altres coses, a esclarir els efectes *repcionals* que produeixen els textos anònims.

Dades històriques sobre la polèmica de l'anonímia

Des dels seus orígens, l'anonimitat dominava en la premsa. Als diaris anglesos de mitjan segle XIX l'anonímia era quasi total. En la premsa europea continental d'aquella mateixa època, en canvi, hom simultaniejava la publicació d'articles sense signatura amb la d'articles signats.

L'anonímia, però, era habitual en tota la premsa pre-moderna, en la premsa dels segles XVII i XVIII. Durant aquells anys, els continguts dominants en els diaris eren els informatius i de serveis: reports dels corresponents, informació sobre mercats i cotitzacions de primeres matèries, horaris de les línies de diligències, dades astronòmiques i agrícoles, etc. La polèmica sobre l'anonimitat periodística va sorgir quan els diaris esdevingueren progressivament el suport del gran combat vuitcentista per les idees i, en definitiva, una de les armes principals de les lluites polítiques partidistes. La polèmica sobre l'anonimitat és contemporània a la desclosa del diari

d'opinió com a model hegemònic de periòdic, fenomen que va irrompre a mitjan segle XIX.

A mesura que els enfrontaments verbals sobre ideologies i sobre política creixien, el públic volia conèixer la identitat dels autors dels textos crítics i dels textos doctrinals. Bona part de l'opinió pública considerava que era necessari que els autors dels escrits es responsabilitzessin obertament d'allò que exposaven. Fins i tot a Anglaterra, pàtria del periodisme anònim, va aparèixer l'any 1855 un treball intitulat «Anonymous Journalism» en el qual hom defensava l'obligació de signar els articles.

A França, el diputat i periodista Émil Cère advocava per la prohibició dels articles anònims. Deia que l'anonímia afavoria la corrupció. És cert que, a mitjan segle XIX, molts diaris s'aprofitaven dels avantatges de l'anonimat dels textos per a publicar notes i articles que eren pagats com a publicitat (publicitat encoberta) per les persones que resultaven beneficiades per la seva publicació. Schopenhauer a *Parerga und Paralipomena* i el periodista italià Scipio Sighele també eren partidaris d'obligar a signar. Sighele argumentava que la responsabilitat del periodista davant el públic cal que es materialitzi mitjançant la signatura. L'anonímia, segons aquesta argumentació, afavoreix la impunitat moral i penal.

L'anonímia, però, té les seves virtuts. Segons els seus antics defensors, arrengrerats sovint en posicions progressistes (entre els partidaris de l'anonímia periodística es destacaren Karl Marx i Émile Zola), l'anonimitat no tan sols fa més independent i més lliure el periodista. Marx deia que l'anonímia també fa més lliure el públic, «car aquest deixa de veure la persona que parla per veure únicament la idea que propugna».

Zola, en un discurs pronunciat davant el Congrès Internacional de Periodistes, reunit a Londres pel setembre de 1893, va argumentar que l'escriptor que no signa «treballa amb més llibertat i es confon amb menys violència en l'obra comuna que dirigeix l'editor del periòdic». El periòdic anònim, segons Zola, «té tanta força perquè ostenta la força col·lectiva de tots els seus col·laboradors plegats. Un autor anglès, Binner Dibblee, va reblar aquests arguments amb l'afirmació que l'anonímia «és la institució sobre la qual es fonamenta el prestigi del periòdic britànic».

Un dels primers tractadistes espanyols de periodística, el diplomàtic Alfonso Ungría Gargallo, encara era partidari de l'anonimitat periodística l'any 1930, quan va publicar el seu llibre *Grandeza y servidumbre de la prensa*. Segons Ungría, «el público quiere ver en el periódico el órgano de una colectividad. El periódico interesa e influye tanto más, cuanto mejor expresa una opinión colectiva. El artículo firmado no responde a este anhelo popular».

A la Catalunya dels anys trenta del nostre segle sortien dues publicacions periòdiques que practicaven l'anonímia absoluta d'acord, segurament, amb algun dels dos criteris doctrinals que la justifiquen (protegir la llibertat d'expressió dels autors i projectar una opinió solidària o col·lectiva): el setmanari satíric *El Be Negre* i el diari sindicalista *Solidaridad Obrera*.

La polèmica doctrinal sobre l'anonímia que va dominar a mitjan segle XIX es va reflectir, lògicament, en l'acció política. L'any 1850, el Parlament de la II República francesa aprovà una llei que obligava a signar tots els articles de contingut polític, filosòfic o religiós inclosos a les publicacions periòdiques. Un any més tard, el Parlament de Prússia va rebutjar una proposta de llei, presentada per un diputat conservador, que pretenia imposar la mateixa norma. La llei francesa esmentada fou derogada l'any 1881, però l'any 1930, al Brasil, l'obligació legal de signar els articles encara era vigent.

Notes per a una teoria sobre l'anonimitat periodística

Entre la signatura identificadora i l'anonímia absoluta hi ha, però, fórmules intermèdies inspirades, principalment, per la necessitat d'emparar la llibertat d'amagar el nom sense comprometre la resta de persones que participen en l'edició i la redacció del periòdic. Una d'aquestes receptes d'anonímia atenuada és posar al final del text una inicial, una marca o una lletra. En la periodística catalana en tenim dos exemples destacats en èpoques ben diverses. A mitjan segle XIX, Robert Robert posava una X al final dels seus famosos articles costumistes per a la publicació satírica *Un Tros de Paper*. Durant els anys setanta del nostre segle, Manuel Ibáñez Escofet posava dos asteriscs a les glosses breus que publicava sota l'epígraf «A punta seca» al diari *Tele-exprés*.

Una altra mena ablanida d'anonímia és la signatura mitjançant un pseudònim. Les periodístiques de tot el món són molt riques en aquesta variant de signatura. Només cal recordar la forma pròpia d'alguns pseudònims periodístics apareguts en la premsa catalana i de les cultures més properes: Gaziell, Sempronio, Tísner, Fígaro, Azorín, Jorge Marín.

Les anonimitats parcials de la inicial o del pseudònim són, però, molt relatives. En la decisió d'acollir-se un autor a aquesta fórmula sol pesar molt més la intenció de destriar vida professional i vida privada, o de distingir quan escriu en una llengua o en una altra (per exemple, Josep Manyé només signa Jorge Marín quan fa periodisme en castellà), que no pas l'aspiració, mai no assolida, de mantenir-se totalment en l'anonimat. Sempre s'acaba sabent qui s'amaga rere un pseudònim.

L'anonimitat total en el periodisme actual presenta, però, uns trets peculiars vinculats a modalitats concretes de gènere. N'hi ha dues que

mereixen unes observacions particulars. L'una és l'anonimitat d'algunes manifestacions dels gèneres anomenats informatius o narratius. L'altra és l'anonimitat del gènere d'opinió o argumentatiu anomenat editorial.

L'anonímia d'algunes informacions, de notícies breus i de gasetilles forma part dels mecanismes indirectes de persuasió implícita que operen en l'estil de la redacció informativa. En aquestes peces, que el públic llegeix als diaris o escolta per ràdio i per televisió, hi ha un missatge tàcit que tracta de *convèncer* els receptors que tot allò que apareix sense signar, i que alhora és escrit en un estil distanciat, asèptic i aparentment objectiu, és la veritat de les coses, la realitat actual. L'anonímia, en aquest cas, aconsegueix una funció de retòrica persuasiva. Les coses no signades són garantides institucionalment pel diari. I no cal signar-les perquè només es limiten a informar d'allò que s'esdevé en la realitat del món i de la vida.

Per la seva banda, l'editorial, que és la modalitat d'article definida precisament per la seva anonímia absoluta, manté tot el seu crèdit i tota la seva força gràcies a l'anonimitat. És l'opinió del diari. Igual que en la informació estricta no signada, el prestigi i la influència de l'editorial recolzen en l'anonímia. L'editorial i les notícies són els gèneres anònims per excel·lència. L'anonímia els defineix, n'acredita la qualitat i en reforça les respectives virtuts persuasives. L'anonímia atorga credibilitat als editorials i a les notícies.

Des de les perspectives actuals de la pragmàtica periodística o de la periodística de la recepció, la teoria de l'anonimitat ha d'atendre les funcions pre-textuals o contextuals que pot accomplir un text imprès o oral segons que sigui atribuïble o no a un autor identificat. L'obra periodística no s'acaba pas plenament fins que el text arriba al receptor. La interpretació dels textos és el resultat d'una cognició individual que pot ser diferent en cada individu receptor. I el coneixement o el desconeixement que hom tingui sobre qui és l'autor del treball periodístic és un factor que també intervé decisivament en la interpretació de l'obra que fa cada receptor. La lluita en contra de l'anonimitat és també una lluita a favor d'enriquir les dades del pre-text, del cotext i del context, que ajuden a fer que la informació rebuda mitjançant el text sigui més rigorosa, més completa i més precisa. Si sabem qui és l'autor, com pensa, quina és la seva biografia i en quines condicions ha escrit el text que es difon o es publica, podem millorar o modificar la percepció de l'article. A partir d'un mateix text, els lectors poden bastir obres distintes, o fer-ne interpretacions diverses, segons que hom pugui identificar el periodista que l'ha escrit o no.

La presència o l'absència de l'anonimitat dels comunicadors contribueix a configurar el procés de comunicació. De l'anonimitat o de la identificació de l'autor en depenen, de bon tros, la naturalesa i l'eficàcia de l'acció comunicativa.